

O etimologiji izbranih besed iz pastirske terminologije karpatsko-balkanskega areala

Povzetek

Transhumantno pašništvo je do dvajsetega stoletja za nekatere prebivalce Balkanskega polotoka pomenilo glavni vir dohodkov. Stoletja se je vlaško ljudstvo na območju Balkana in Karpatov vsako leto selilo med poletnimi in zimskimi pašniki. Takšen način življenja je neizogibno pripeljal tudi do stika transhumantnih pastirjev z drugimi ljudstvi. Rezultat teh stikov so kulturne in jezikovne izmenjave, ki so opazne tudi na ravni leksike. Prispevek obravnava izbrane besede iz pastirske terminologije karpatsko-balkanskega areala.

Ključne besede: Vlahi, pastirji, transhumanca, Balkan, karpatsko-balkanski areal

Seznam okrajšav

alb.	albansko
arom.	aromunsko
av.	avestijsko
ben.	beneško
bolg.	bolgarsko
cslovan.	cerkvenoslovansko
češ.	češko
čiš.	čiško
got.	gotsko
ide.	(pra)indoevropsko
it.	italijansko
lat.	latinsko
lit.	litovsko

madž.	madžarsko
mak.	makedonsko
nar.	narečno
ngr.	novogrško
perz.	perzijsko
polj.	poljsko
psl.	praslovensko
rom.	romunsko
sln.	slovensko
slš.	slovaško
srb.	srbsko
srb.-hrv.	srbohrvaško
srvnem.	starovisokonemško
stcsl.	starocerkvenoslovansko
tur.	turško

1 Uvod

Pastirstvo je za prebivalce gorskih območij, kjer tla niso rodovitna in klima ni primerna za poljedelstvo, dolgo bilo najpomembnejša (če ne celo edina) gospodarska panoga (Luković 2015, 47). Eden od načinov prilagoditve na takšno okolje je transhumantno pašništvo, sezonska selitev ljudi in živine na poletne ter zimske pašnike (Luković 2015, 50). Pastirstvo je dolgo bilo del vsakdana velikega dela balkanskega in karpatskega prebivalstva, v nekaterih delih Balkana in Karpatov pa so sledi tovrstnega življenja še vedno prisotne (Luković 2015, 62). Na Slovenskem je ovčereja značilna predvsem za Kras, Istro, Bovško, Belo krajino in Pivško ter je imela pomembno vlogo že od časa naseljevanja Slovanov na to ozemlje naprej (Smerdel 1989, 15). V nasprotju z Balkanom in Karpati, kjer še vedno obstajajo sledi transhumance, se je ta na Slovenskem bližala koncu že v drugi polovici 18. stoletja (Smerdel 1989, 17). Zaradi pomena, ki ga je pastirstvo imelo na omenjenih območjih, je treba pozornost nameniti tudi pastirski terminologiji, ki zajema poimenovanja domačih živali, objektov za namestitvev pastirjev in živali, poimenovanja za mleko in mlečne izdelke, volno in njeno predelavo, medmete, ki so se uporabljali za privabljanje in odganjanje živali ipd.

Najbolj znani pastirji s karpatsko-balkanskega območja so Vlahi, ki so se nemoteno selili med svojimi pašniki in so bili v stiku z lokalnim prebivalstvom ter drugimi družbenimi skupinami. Sčasoma so postali del lokalnega prebivalstva in v njihovem jeziku pustili svoje sledi (Radan in dr. 2016, 60).

2 Metodologija

Prispevek je razdeljen na dve celoti: prva je posvečena Vlahom, romaniziranemu balkanskemu prebivalstvu, ki se je od antike do prve polovice 20. stoletja množično ukvarjalo s transhumantnim pašništvom (Luković 2015, 62) in tako stopalo v stike z različnimi skupnostmi. Slednji so pripeljali do medsebojne kulturne izmenjave in posledično do vzajemnega prevzemanja besed (Kahl 2007, 157); drugi del je posvečen besedam iz pastirske terminologije oziroma besedam karpatsko-balkanskega areala, ki se pojavljajo v večini jezikov Balkanskega polotoka (predvsem v albanščini, osrednji južni slovanščini, makedonščini, bolgarščini, aromunščini in dakoromunščini) ter v ukrajinjščini, slovaščini in poljščini.

Seznam besed, ki bodo obravnavane v tem prispevku, je sestavljen na podlagi *Splošnokarpatskega dialektološkega atlasa*, zvezek 2 (*Общекарпатский диалектологический атлас, выпуск 2*), *Malega balkanskega dialektološkega atlasa*, knjiga III (*Малый диалектологический атлас балканских языков, Том III*) in *Slovarja balkanizmov v dialektih Egejske Makedonije* (*Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej*). Kriterij pri izbiri besed je bil, da besedo najdemo v vsaj štirih jezikih med zgoraj navedenimi.

Besede so navedene v knjižni obliki, s pomenom, ki ga imajo v knjižnih jezikih. Narečne oblike so navedene le v primeru, če je njihov pomen drugačen od tistega, ki ga ima beseda v knjižnem jeziku, ali če se besede pojavijo samo v narečju.

V prispevku poskušam razložiti, kateri jezik predstavlja izhodišče za določeno besedo, in dokazati, da se izposojanje določenih besed ujema s selitvami Vlahov. V ta namen bom uporabil komparativno metodo za primerjanje besed v jezikih karpatsko-balkanskega areala, za rekonstrukcijo besed pa metodo rekonstrukcije.

Gesla iz osrednje južne slovanščine so zaradi uporabljene literature označena s terminom *srbohrvaški* zaradi, zapisana pa so v latinici. Gesla v albanskem, makedonskem, bolgarskem in romunskem jeziku so navedena v nedoločni obliki.

3 Vlahi

Ime *Vlahi* je etnonim, natančneje eksonim, za paleobalkansko romanizirano prebivalstvo, s katerim so Južni Slovani prišli v stik ob prihodu na Balkan (Mirdita 2007, 256). Etnonim se prvič pojavi v pismu bizantinskega cesarja Bazilija II. Ubijalca Bolgarov leta 980 (Dölger v Mutavdžić 2019, 69).

Etnonim izhaja iz imena velikega keltskega naroda *Volcae* (Mutavdžić 2019, 69). Slovanski jeziki naj bi prevzeli ta etnonim iz got. **Walhs*, srvnem. *walah*, *walh* 'tujec, Kelt, Roman', pri čemer je prišlo do splošno-

slovanskega premeta jezičnikov: cslovan. *vlahъ*, srb.-hrv. *Vläh* 'Roman, Italijan', slš. *Vlach*, polj. *Włoch* 'Roman', ukr. *Влох* 'Romun'. Na podlagi izpričanih besed lahko rekonstruiramo psl. **volchъ* (Bezljaj II 1982, 119–120, Skok III 1973, 608).

Vlahi se niso ukvarjali s poljedelstvom v veliki meri (Mutavdžić 2019, 71), zato pa se je romanizirano prebivalstvo z obeh strani Donave (Dakoromuni in Aromuni) že od antike ukvarjalo s pastirstvom, o čemer priča tudi pastirska terminologija v romunščini in aromunščini, ki je latinskega izvora (Micle 2013, 4). Njihov način življenja – transhumantno pašništvo – in privilegiji, ki so jih imeli na območjih različnih balkanskih držav, so Vlahom omogočili nemoteno gibanje po Balkanskem polotoku. O njihovih premikih pričajo tudi toponimi v današnji Srbiji (*Stari Vlah*, *Vlasina*, *Vlašić*), Bosni in Hercegovini (*Vlašić*), Sloveniji (*Lahovna*, *Lašče*, *Laško*, *Lašna*, *Lahovče*) (Snoj 2009, 227)¹ in Grčiji (*Βλαχόπουλος*) (Mutavdžić 2019, 71). Sčasoma se je beseda *Vlah*, ki je prvotno uporabljana samo kot etnonim, razširila na vse ljudi, ki so se ukvarjali s pastirstvom, ne glede na njihovo etnično pripadnost, ter postala sinonim za pastirja. (Mirdita 2007, 257).

Vlaška kolonizacija severnega dela Karpatov se je začela v 13. stoletju. S seboj so prinesli pastirsko kulturo, ki je bila lokalnemu prebivalstvu neznana (Oczko 2016, 151). O tem pričajo toponimi v pokrajinah južne Poljske kot tudi pastirska terminologija (Oczko 2016).

3.1 Vlaška transhumanca

Poti vlaške transhumance lahko razdelimo na dva velika dela: aromunski in dakoromunski.

Dakoromunski pastirji so se selili med zimskimi pašniki v dolini reke Donave, v Banatu, Dobrudži in Moldaviji ter poletnimi na Karpatih (Micle 2013, 4). Aromunski pastirji pa so zimske pašnike imeli ob obali Jadranskega morja, v Sremu, Slavoniji, v Tesaliji in južni Albaniji, medtem ko so poletne imeli v Dinarskem in Balkanskem gorovju ter Pinskem gorstvu in v Istri, segali pa so celo do Kolpe (Micle 2013, 4).

¹ Tudi hidronim *Lahinja*.

Slika 1. Poti vlaške transhumance (Bogdan 2011, 46).

Beseda *Vlah* oz. *vlah* ima danes v jezikih karpatsko-balkanskega areala različne pomene, in sicer:

- 1) v albanščini (*vlláh*) označuje govorca romaniziranega ljudstva, ki se je ukvarjalo predvsem s pastirstvom;
- 2) na srbohrvaškem območju (*Vläh* in *vläh*) označuje:
 - a) živinorejca iz notranjosti Balkana v srednjem veku,
 - b) prebivalca romunske pokrajine Vlaške,
 - c) (slabš.) kristjana iz BiH (zlasti Srba),
 - d) osebo romanskega rodu na levem bregu Donave (Homolje, Stig);
- 3) v makedonščini (*Bлax*) označuje tako Romuna kot Vlahu;
- 4) v bolgarščini (*Bлax*) označuje tako Romuna kot Aromuna;
- 5) v grščini (*Βλάχος*) označuje Romuna;
- 6) v romunščini (*Valáh*) označuje prebivalca Vlaške (Mutavdžić 2019, 70);
- 7) v slovaščini označuje prebivalca pokrajine Vlaške v Romuniji (*Valach*) in pastirja (*valach*);
- 8) v ukrajinščini (*Волох*) označuje prebivalca romunskih zgodovinskih pokrajin Vlaške, Oltenije, Besarabije, Moldavije in Transilvanije.

4 Pastirska terminologija

Jeziki karpatsko-balkanskega areala sodijo v različne jezikovne skupine in družine. V srbski pastirski terminologiji prevladujejo besede slovanskega izvora, vendar v njej lahko najdemo tudi besede omenjenega areala, zlasti za pomenska polja, ki niso značilna za Slovane (Bošnjaković 1985, 88; Rakić-Milojković 1993, 81; Radan in dr. 2016, 63). Domnevamo lahko, da je stanje podobno tudi v drugih slovanskih jezikih. Stiki Slovanov in drugih narod Balkana ter karpatske regije z ljudstvom, ki se je preživljalo z vzrejo živine, in prihod Turkov na Balkanski polotok so pripeljali do tega, da so se v jezikih pojavile nove besede, ki so bodisi sopomenke za že obstoječe besede (alb. *barí* : *çoban* 'pastir', srb.-hrv. *pàstīr* : *čòban(in)* 'pastir') bodisi pa gre za besede, ki so iz vsakdanje rabe izrinile že obstoječe (srb.-hrv. *vàtra* : *òganj* 'ogonj').

Klepikova (Klemenčič 2005, 30–31), ena od avtoric *Splošnokarpatskega dialektološkega atlasa*, razlikuje dva oziroma tri areale karpatske leksike:

- ozko karpatski areal, ki zajema ukrajinske, slovaške, poljske in češke govore, v katerem se pojavljajo naslednji primeri:

**vakeša* »bela ovca«, **bu(n)(d)z* »svež ali le malo uležan ovčji sir, iz katerega delajo brindzo«, **žentica* »sirotka iz ovčjega mleka«, **podišor* »polica v hiši, kjer je spravljen sir in posoda«, morda tudi **komarnik* »prostor, kjer so spravljeni mlečni izdelki« in **salaš* »pastirsko bivališče; čreda«;

- karpatsko-balkanski areal, ki ga razdeli v dve skupini, in sicer:

a) areal, ki zajema poleg naštetih jezikov tudi romunščino, albanščino in grščino z naslednjimi besedami:

**kornut* »žival z rogovi«, **balan* »žival bele barve«, **tsark* »ločeno mesto v hlevu«, **strunga* »ozek prehod; staja za ovce; staja za krave«, **ryn(d)za* »želodec prežvekovalca, iz katerega pridobivajo sirilo«;

b) areal, ki zajema tudi južnoslovanske jezike in v katerega sodijo naslednje besede:

**dzer(a)* »sirotka, ki ni namenjena nadaljnji predelavi«, **kolastra* »prvo mleko krave ali ovce po porodu«, **urda* »skuta iz prekuhane sirotke«, **koliba* »koliba, pastirski stan«, **pojata* »prostor za živino«, **cul* »žival z majhnimi ušesi ali brez njih« **p(V)rc(-k)* »neskopljen kozel ali koštrun« **bačija* »pastirsko bivališče«, leksemi s korenomo **var-* in **syr-* za označevanje različnih mlečnih izdelkov; **belica* »ovca bele barve«; **kłag* ali **głag* »sirilo«; **šut(k)(a)* »brezroga ovca« **cap* »kozel«, **košara*, **staja*.

Čeprav v svojem članku navaja, da se nekatere besede pojavljajo zgolj v srbskih narečjih, npr. **salaš*, srb. *sàlāš* in **strunga*, srb. nar. *strònga* (Klepikova 1975, 165, 167), bomo v nadaljevanju videli, da tovrstna razdelitev ni povsem točna, saj se omenjene besede pojavljajo tudi v drugih južnoslovanskih jezikih (npr. oblika besede **salaš*, a z drugačnim pomenom, kot ga ima beseda v čeških, poljskih, slovaških in ukrajinskih narečjih) ali pa se na širšem območju uporablja druga oblika besede

(npr. **strunga*, srb.-hrv. *strùga*). Hkrati je beseda **cap* »kozel« označena kot beseda, ki se pojavlja tudi v južnoslovanskih jezikih, čeprav jo najdemo zgolj v kosovsko-resavskem narečju osrednje južne slovanščine (gl. Bošnjaković 1985, Stanišić 1995, Rakić-Milojković 1993). Pri tem je treba omeniti, da te besede ni niti v srbskih narečjih v Romuniji, čeprav se pojavlja tudi v romunskem jeziku (rom. *țap* »kozel«) (Radan in dr. 2016).

4.1 Karpatsko-balkanski areal in stanje na Slovenskem

Prihod Turkov na Balkan je sprožil selitev ljudstev. Tako so se na območje Čičarije priselili govorci osrednječakavskega narečja, v južno Belo krajino pa so prišli govorci štokavskega narečja, ki se identificirajo kot Srbi (Šekli 2019, 10).

Čeprav slovenski jezik ne sodi v karpatsko-balkanski areal, se v določenih narečjih na Slovenskem, tako genetsko slovenskih (južnobelokranjsko narečje)² kot genetsko neslovenskih (čiško narečje) in tudi v knjižni slovenščini, pojavljajo nekatere besede, ki so leksikalno sorodni z besedami v omenjenem arealu. V nadaljevanju bomo videli, ali je pojav teh besed povezan s selitvami transhumantnih pastirjev ali gre za posledico stikov Slovencev in drugih narodov (Furlanov, Italijanov in Madžarov).

4.2 **balega* »gnoj«

Pojavlja se le v srb.-hrv. *bàlega*, mak. *балега*, čiš. *baloga* rom. *bălegă*, alb. *bajgë*, v drugih karpatsko-balkanskih jezikih je ni (Stanišić 1995, 67). Obstajali so poskusi etimološke razlage besede – romunski jezikoslovec Hasdeu jo je poskusil povezati s tatarsko besedo *balhas*, ki ima isti pomen, ampak je ta razlaga fonetično nevzdržna, zato jo Skok uvršča v besede ilirsko-traškega izvora (Skok I 1971, 100–101).

4.3 **čoban* »pastir«

V jezikih tega areala se poleg domače besede za pastirja (alb. *bari*, rom. *păstor*, bol. *насмѣп* ipd.) pojavlja še beseda, ki je s prihodom Turkov na Balkan prišla v jezike karpatsko-balkanskega areala iz perzijskega jezika (Skok I 1971, 332) V sodobnih jezikih se beseda glasi: srb.-hrv. *čoban(in)*, mak *чобан*, bol. *чобан*, sln. nar. *čōban*, polj. *czaban*, ukr. *чаб́ан*, rom. *ciobán*, alb. *çobán*, ngr. *τσιομπάνης*, tur. *çoban*, perz. *šubān*, kar je enako z av. **fšupāna*- < **fšū* (čreda) in **pāna*- (varuh) (Pokorny 2007, 2302) – v pomenu »tisti, ki varuje, skrbi za čredo«.

4.4 **guša* »sprednji del vratu«

Na področju karpatsko-balkanskega areala besedo najdemo v naslednjih jezikih: srb.-hrv. *gùša*, mak. *гуша*, bolg. *гуша*, čiš. *guša*, rom. *gușă*,

² Na tem področju najdemo tudi posamične kraje, kot so Marindol, Miliči, Paunoviči, kjer so genetskojezikoslovno gledano štokavski govori (Šekli 2018, 384).

alb. *gushë*, v pomenu »sprednji del vratu, tako človeškega kot živalskega; bolezensko povečana žleza ščitnica«, tudi sln. *gôlša* »bolezensko povečana žleza ščitnica; razširjeni del požiralnika pri pticah in nekaterih žuželkah«, istega izvora je tudi francoska beseda *gosier*, v pomenu »notranji del vratu« (Georgiev et al. I 1971, 297). Beseda se je razvila iz latinskega *geusia* (gingiva, dlesen) (Georgiev et al. I 1971, 297 in Skok I 1971, 638), v slovenski jezik naj bi beseda prišla iz ben. it. (Snoj 2009b).

4.5 **katun* »vas«

Srb.-hrv. *kātūn* »poletno pastirsko naselje«, mak. *kaMyH* »poletno pastirsko naselje«, bolg. *kaMŭH* »romsko naselje, romska hiša izven mesta«, alb. *katund* »vas« (prvotno »gorska vas«), rum. *cătun* »pastirsko naselje«, gr. *χατούνα* »poletno pastirsko naselje«, beseda se pojavlja tudi v stosl. *katounъ* (Skok II 1972, 64). Glede etimologije besede obstajata dve mnenji:

1) Jokl, s katerim se strinja tudi Skok, pravi, da se je beseda razvila v albanščini in da je nastala iz predpone *ka-*, ki jo najdemo v sklopu z glagoli, *kapërcej* »preskočiti«, *kapërdij* »pogoltniti, pogoltniti«, ter delžnika na *-to* glagola *ndenj* »stati« < ie. **tŕto* (Skok II. 1972, 64).

2) Miklošič je mnenja, da se je beseda razvila iz nar. lat. *cantone* »kot«, kar je sorodno s stosl. *kotъ* in je nastalo iz gal. *canthos* (Snoj 2009b).³

Zdi se, da so v drugem primeru zgodovinske okoliščine spregledane. Beseda *katun* se namreč ne pojavlja v severnem delu areala, čeprav so jo s seboj verjetno prinesli vlaški pastirji. Poleg tega je v srednjem veku na balkanskem področju *katun* predstavljal enoto družbenega in gospodarskega življenja, podobno zadrugam pri Južnih Slovanih. Tovrstnega termina pri karpatskih Vlahih ni (Luković 2016, 37). Če upoštevamo dejstvo, da so se tudi Albanci ukvarjali s pastirstvom (Stanišić 1995, 63) in da so stopali v stike z balkanskimi Vlahi (Desnickaâ 1976, 23), lahko domnevamo, da so besedo od Albancev prevzeli Vlahi in jo nato prenesli na druga področja. Zato je verjetnejša Joklova trditev, da beseda izhaja iz albanškega jezika.

4.6 **kopil* »izvenzakonski otrok«

Srb.-hrv. *kòpile* »nezakonski otrok, neželeni otrok«, mak. *kopилe* »nezakonski otrok«, bolg. *kòпeлe* »nezakonski otrok«, alb. *kopil* »nezakonski otrok, pameten in nemiren človek; odvečna veja, ki raste iz korenine že zrasle rastline, nar. dekle«, rom. *copil* »nezakonski otrok«, ngr. *κόπελος* »dekle«, pojavlja se še slš. nar. *kopyl'* »nezakonski otrok«, ukr. nar. *кòпил* »nezakonski otrok«. Skok meni, da se je beseda razvila v albanščini iz pripone *ko-* »slab« (primer. sanskr. *ka-*) in glagola *pjell* »roditi«, torej tisto, kar je »slabo rojeno« (II 1972, 148), in naj bi po njegovem mnenju

³ <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=%2A>

izvirala iz pastirske terminologije. O tem priča pomen besede v srbskih narečjih *kopile* »mladič zelo mlade samice« (Bošnjaković 1985, 123).

Po drugem tolmačenju je beseda slovanskega izvora. Avtorji *Etimološkega slovarja slovanskih jezikov* pravijo, da je psl. beseda **kopylъ* izvedena iz glagola **kopǣti* »odstranjevati odvečne mladike« (Stanišić 1995, 93). Beseda naj bi se iz poljedelstva razširila na družino in nato na druge plasti življenja (Stanišić 1995, 93). Če je ta domneva točna, je potem beseda sorodna z lit. *kapóti* »sekati«, stprus. *enkopts* »pokopati«, gr. *κόπτω* »sekam, bijem«, vse < ide. **(s)kǵp-* »kopati, sekati« (Bezljaj II 1982, 64).

Glede na to, da v knjižnih jezikih beseda večinoma pomeni nezakonskega otroka, je bolj verjetna trditev avtorjev *Etimološkega slovarja slovanskih jezikov*. Temu v prid pričata tudi dejstva, da se v pastirstvu beseda pojavlja le v narečjih ter da beseda v albanščini pomeni 'odvečna sadika'.

4.7 **ob(v)or* »obor, obora«

V jezikih karpatsko-balkanskega areala je prisotna v: srb.-hrv *òbor*, mak. *обор*, bolg. *обѡр*, sln. *obòr*, ukr. *обѡра*, alb. *oborr*, rom. *obor*, v vseh jezikih s pomenom »nepokrit ograjen prostor za živali«, razen v albanščini, kjer pomeni »vrt«. Od Slovanov so besedo prevzeli Romuni in Albanci (Skok II 1972, 538). Sorodno še s sln. *obóra* »ograjen rezervat v gozdu«. Prvotno **ob(v)ora* je izpeljano iz glagola **ob(v)érti* »zagraditi«, < **ob* »okolli, pri« in **vertǣ* »zapirati« (Snoj 2009b in Bezljaj II 1982, 235).

4.8 **salaš* »salaš«

Srb.-hrv. *sàlāš* »kmetija daleč od mesta«, mak. *салаш* »kmetija daleč od mesta«, bolg. *салаш* »koča, zgrajena iz desk«, sln. zlasti v madžarskem okolju *sálaš* »posestvo s hišo in gospodarskimi poslopji daleč od gospodarskega bivališča«, slš. *salaš* »ograjen prostor za ovce s kočo za pastirje«, rom. *sălăș* »začasno zavetišče«, tur. *salaş* »baraka za prodajo sadja«. Beseda je izposojena iz madž. *szállás* »prenočišče«, ki je izpeljanka iz madž. *száll* »vstopiti« (Bezljaj III 1995, 2015).

4.9 **strunga* »prostor za molžo ovc«

Srb.-hrv. *strùga* »ograjen prostor za molžo ovc«, slš. *strunga* »ograjen prostor za molžo ovc«, pol. *strąga* »ograjen prostor v staji za molžo ovc«, rom. *strungă* »ograjen prostor v staji za molžo ovc«, ukr. nar. *стрўнка* »ograjen prostor v staji za molžo ovc«, alb. *shtrungë* »ozka steza v bližini vhoda v stajo, kjer se molžejo ovce«, rum. *strungă* »ograjen prostor v staji, kjer se molžejo ovce«. Po Miklošičevem mnenju je beseda izpeljana iz alb. glagola *shtrëngoj* »stisniti, zategniti« < lat. *stringere* (Skok III 1973, 148–149). Po Skokovem mnenju je osnovna oblika **stronga*, ki naj bi bila ilirotraški prevoj nasproti lat. *stringere* (Skok III 1973, 149).

4.10 *šēleg »jagnje staro eno leto«

Srb.-hrv. *šiljeg*, mak. *шуне*, bolg. *у́не* in alb. *sheleg* »jagnje, staro eno leto«. Etimologija te besede še vedno ni razložena. Polak jo povezuje s kavkaškimi jeziki, gruz. *šveli* »srnjak« (Stanišič 1995, 65). Skok po drugi strani navaja možnost, da je beseda slovanskega izvora, kar je razvidno iz besed *sēlek* (ki se uporablja v Srbiji) in *sēletak* (ki se uporablja v Liki) s pomenom »letošnje jagnje« < psł. **se lēto* (Stanišič 1995, 65).

4.11 *vatra »ogenj, ognjišče«

Srb.-hrv. *vàtra* »ogenj«, bolg. nar. *vàmpa* »ogenj«, češ. nar. *vatra* »velikogenj v naravi«, slš. *vatra* »velik ogenj v naravi«, ukr. nar. *vàmpa* »ognjišče, odprt pastirski ogenj v polju«, alb. *vatër* »ognjišče«, rom. *vatrà* »ognjišče«, beseda se je po menju Desnickaje iz albanščine razširila v druge jezike. Ta naj bi se razvila iz lat. *atrium* »ognjišče« s protetičnim v- po analogiji s starimi latinskimi prevzetimi besedami v albanščini *vaj* »olje« < lat. *oleum*, *varfër* »revež« < lat. *orphanus* (Desnickaja v Stanišič 1995, 69). Če je domneva točna, je to naprej podobno z avest. **atras* > perz. *odar* »ogenj«, arm. *arim* »gorim« (Skok II 1972, 569).

Stanišič opozarja na dejstvo, da te besede ni v južnih govorih srbohrvaškega jezika ter v makedonščini, kjer bi se po vsej verjetnosti pojavila (1995, 69). Treba je dodati, da besede ne pozna niti aromunščina, čeprav so aromunski pastirji bili v stiku z albanskim prebivalstvom.

Širši vpogled v to vprašanje ponuja Jokl, s katerim se strinja Vineanu (2008, 882), ki meni, da so besedo od Albancev prevzeli Romuni pred prihodom Slovanov. Beseda je potem iz romunščine prešla v druge jezike. S to razlago se odpravlja vprašanje diskontinuitete te izoglose, saj se je beseda iz romunščine kot jezika, ki se geografsko nahaja v središču karpatsko-balkanskega areala, lahko nemoteno razširila v druge jezike.

5 Sklep

Obravnavane besede ponujajo v pogled v stike med ljudstvi balkanskega in karpatskega območja. Na podlagi gibanja teh skupin, predvsem Vlahov, lahko sklepamo, kako so se besede prenašale.

Iz izbranih besed je razvidno, da so stiki med etničnimi skupinami tega področja bili zelo pestri, saj prevzemanje ni potekalo iz enega jezika v druge, temveč je ta proces bil vzajemen.

Besede, ki se pojavljajo v narečjih slovenskega jezika, so posledica stikov Slovencev in drugih ljudstev, ki so na slovensko ozemlje prišli v času turških upadov na Balkan, medtem ko so besede, ki se pojavljajo tudi v knjižni slovenščini prej posledica stika s sosednjimi narodi (Furlani, Italijani in Madžari).

Obravnavane besede lahko razdelimo v več skupin, in sicer glede na izvor ter njihovo ustrezno etimologiziranost.

Glede na izvor jih lahko razdelimo na:

- a) besede albanskega izvora: *vatra;
- b) besede madžarskega izvora: *salaš;
- c) besede slovanskega izvora: *ob(v)or;
- d) besede romanskega izvora: *guša, *strunga;
- e) besede perzijskega izvora: *čoban;
- f) besede nejasnega izvora in tiste, ki jim različni avtorji pripisujejo različen izvor: *balega, *katun, *kopil, *šéleg.

Glede na etimološko razlago:

- a) ustrezno etimologizirane besede: *čoban, *guša, *ob(v)or, *strunga, *salaš, *vatra;
- b) besede, ki niso ustrezno etimologizirane: *balega, *šéleg;
- c) besede, pri katerih obstajajo razhajanja: *katun, *kopil.

Glede zadnjih dveh lahko dodamo:

- a) pri besedi *katun ima najverjetneje prav Jokl, ki meni, da je beseda albanskega izvora. Glede na to, da se beseda pojavlja samo v balkanskih jezikih, medtem ko je jeziki karpatskega dela karpatsko-balkanskega areala ne poznajo, lahko sklepamo da je beseda albanskega izvora, saj bi v nasprotnem primeru, ki ga zagovarja Miklošič (da je beseda latinskega izvora), ta bila znana tudi dakoromunskim pastirjem, ki bi jo posledično s seboj prinesli na karpatsko območje;
- b) Glede na to, da ima beseda *kopil v večini jezikov pomen nezakonskega otroka, je bolj verjetna trditev avtorjev *Etimološkega slovarja slovanskih jezikov*, v skladu s katero je psl. beseda *kopyľ izvedena iz glagola *kopǎti, kasneje pa se je uporaba besede iz poljedelstva razširila na družino in nato še na druga pomenska polja. Temu v prid govorita tudi dejstva, da se v pastirstvu beseda pojavlja le v narečjih in da v albanščini pomeni odvečna sadika.

Ker je za določene besede težko ali nemogoče določiti izvor, ostaja še veliko prostora za nadaljnje raziskave.

Literatura

- Bernštejn 1988. – Бернштейн С. Б., Клепикова Г. П. 1988. *Общекарпатский диалектологический атлас, выпуск 2*. Moskva: Nauka. [Bernštejn S. B., Klepikova G. P. 1988. *Obšekarpatiskij dialektologičeskij atlas, vypusk 2*. Moskva: Nauka].
- Bezljaj, France. 1982. *Etimološki slovar slovenskega jezika II. K–O*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU.

- Bezljaj, France. 1995. *Etimološki slovar slovenskega jezika III. P-S*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU.
- Bogdan, Michael. 2011. *Memory, Identity, Typology: An Interdisciplinary Reconstruction of Vlach Ethnohistory*. Magistrska naloga. University of British Columbia.
- Bošnjaković 1985. – Бошняковић, Жарко. 1985. *Пастурска терминологија Срема*. Нови Сад: Филозофски факултет [Bošnjaković, Žarko. 1985. *Pastirska terminologija Srema*. Novi Sad: Filozofski fakultet].
- Desnickaâ 1976. – Десницкая, Агня В. 1976. – *К интерпретации балканизмов в карпатской лексике*. Кишинев: Общекарпатский диалектологический атлас. Лингвистические и этнографические тексты: 15–27 [Desnickaâ, Agnâ V. 1976. *K interpretaciji balkanizmov v karpatskoj leksike*. Kišinev: Obšekarpatskij dialektologičeskij atlas. Lingvističeskie i ètnografičeskie teksty: 15-27].
- Georgiev 1971. – Георгиев, В. и др. 1971. *Български етимологичен речник. Том I (А-З)*. София: БАН. [Georgiev, V. et al. 1971. *Balgarski etimologičen rechnik. Tom I (A-Z)*. Sofija: BAN].
- Kahl, Thede. 2007. *Überlegungen zum Prozess des Sprachproblems, unter besonderer Berücksichtigung der Balkanromania*. Iași: Editura Alfa, 155-173.
- Klemenčič, Simona. 2005. *Starejše jezikovne povezave albanščine, baltščine in slovanščine*. Doktorsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Klepikova 1975. – Клепикова, Г. П. 1975. *Функционирование и генезис терминологии горного пастушества в славянских диалектах карпатского ареала*. Москва: Наука. 161–201 [Klepikova, G. P. 1975. *Funkcionirovanie i genезis terminologii gornogo pastušeštva v slavânskikh dialektah karpatskogo areala*. Moskva: Nauka].
- Luković. 2014. – Луковић, Милош. 2014. *Stočarska privreda kao činilac oblikovanja narodne kulture Srba*. Београд: Балканолошки институт САНУ [Luković, Miloš. 2014. *Stočarska privreda kao činilac oblikovanja narodne kulture Srba*. Beograd: Balkanološki institut SANU].
- Luković, Miloš. 2015. „Sezonowe migracije pasterzy na Bałkanach: charakter, historia, transformacje“. *Res Historica* 40: 61–95.
- Luković, Miloš. 2016. „Self-Government Institutions of Nomadic and Semi-Nomadic Livestock Breeders in the Balkans and in the Carpathian Regions in the Late Medieval and early Modern Periods“. *Res Historica* 41: 51–94.
- Micle, Ionel Călin. 2013. *From Carpathians to Pindus: Transhumance – A Bridge Between Romanians and Aromanians*. Pridobijeno s https://www.researchgate.net/publication/307466551_FROM_CARPATHIANS_TO_PINDUS_TRANSHUMANCE_-_A_BRIDGE_BETWEEN_ROMANIANS_AND_AROMANIAN
- Mirdita, Zef. 2007. „Vlasi, polinomičan narod“. *Povjesni prilozi* 26 (33): 249–269.

- Mutavdžić 2019. – Мутавџић, Предраг. 2019. *Балканологија: скрипта*. Београд: Филолошки факултет. [Mutavdžić, Predrag. 2019. *Balkanologija: skripta*. Београд: Филолошки факултет].
- Oczko, Anna. 2016. „Traces of Vlach migrations in the Toponymy of the Polish Podtatrze Region“. *Res Historica* 41: 151–158.
- Pokorny, Julius. 2007. *Proto-Indo-European Etymological Dictionary*. Indo-European language revival association.
- Radan in dr. 2016. – Радан, Михај Н. и Миљана-Радмила Ускату. 2016. „Карашевска пастирска терминологија (са посебним освртом на страни утицај у њој)“. У *Језици и културе у времену и простору V*, уреднице Снежана Гудурић и Марија Стефановић, 55–65. Нови Сад: Филозофски факултет [Radan, Mihaj N. i Miljana-Radmila Uskatu. 2016. „Karaševska pastirska terminologija (sa posebnim osvrtom na strani uticaj u njoj)“. У *Jezici i kulture u vremenu i prostoru V*, уреднице Snežana Gudurić i Marija Stefanović, 55–65. Novi Sad: Filozofski fakultet].
- Rakić-Milojković. 1993. – Ракић-Милојковић, Софија. 1993. „Пастирска терминологија Кривовирског Тимока“. *Српски дијалектолошки зборник* 29: 11–148 [Rakić-Milojković, Sofija. 1993. „Pastirska terminologija Krivovirskog Timoka“. *Srpski dijalektološki zbornik* 29: 11–148].
- Smerdel, Inja. 1989. *Ovčarstvo na pivki: transhumanca od srede 19. do srede 20. stoletja ali trije »ovčarjki«: etnološka razprava*. Koper: Lipa.
- Snoj, Marko. 2009a. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan; Založba ZRC.
- Snoj, Marko. 2009b. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU. Pridobljeno s: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=%2A>
- Skok, Petar. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I, A–J*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skok, Petar. 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II, K–poni*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skok, Petar. 1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika III, poni–Ž*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Stanišić 1995. – Станишић, Вања. 1995. *Српско-албански језички односи*. Београд: Балканолошки институт САНУ. [Stanišić, Vanja. 1995. *Srpsko-albanski jezički odnosi*. Београд: Балканолошки институт САНУ].
- Šekli, Matej. 2018. *Tipologija lingvogeneze slovanskih jezikov*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Šekli, Matej. 2019. „Spoznaj svoj jezik in svojega sosedu“. V *Slovenski jezik in njegovi sosede: zbornik Slavističnega društva Slovenije* 29, uredila Matej Šekli in Lidija Rezoničnik, 9–12. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.
- Vinereanu, Mihai. 2008. *Dicționar etimologic al limbii române: pe baza cercetărilor de indo-europenistică*. București: Alcor Edimpex.

Dodatna literatura

- Atanasov 2002. – Атанасов Васил и др. 2002. *Български етимологичен речник. Том VI (крес1-много1)*. Софија: БАН. [Atanasov Vasil et al. 2002. *Balgarski etimologichen rechnik. Tom VI (kres1-mnogo1)*. Sofiya: BAN].
- Bezljaj, France. 1977. *Etimološki slovar slovenskega jezika I. A–K*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU.
- Budzieszewska, Wanda. 1983. *Słownik batkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej*. Warszawa: Wydawnictawa Uniwersitetu Warszawskiego.
- Dictionar explicativ al limbii române*. Dostopno na <https://dexonline.ro/>
- Digitalen rečnik na makedonskiot jazik – Дигитален речник на македонскиот јазик*. Dostopno na <http://www.makedonski.info/>
- Fjalori i gjuhës shqipe*. Dostopno na <https://fjalorthi.com/>
- Georgiev 1979. – Георгиев, В. И. и др. 1979. *Български етимологичен речник. Том II (И-крепя)*. Софија: БАН. [Georgiev, V. I. et al. 1979. *Balgarski etimologichen rechnik. Tom II (I-krepya)*. Sofiya: BAN].
- Georgiev 1986. – Георгиев, В. И. и др. 1986. *Български етимологичен речник. Том III (крес1-много1)*. Софија: БАН. [Georgiev, V. I. et al. 1986. *Balgarski etimologichen rechnik. Tom III (kres1-mnogo1)*. Sofiya: BAN].
- Istarski rječnik*. Dostopno na <http://www.istarski-rjecnik.com/>
- Rechnik na balgarskiya ezik – Речник на българския език*. Dostopno na <https://ibl.bas.bg/>
- Slovník ukraínskoj movi – Словник української мови*. Dostopno na <http://sum.in.ua/>
- Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra*. Dostopno na <https://slovník.juls.savba.sk/>
- Soboleva 2009. – Соболева, А. Н. 2009. *Малый диалектологический атлас балканских языков, Том III*. Санкт Петербург: Наука. [Soboleva, A. N. 2009. *Malij dialektologičeskij atlas balkanskih ázikov, Tom III*. Sankt Peterburg: Nauka].
- Vujanić 2011. – Вујанић, Милица и др. 2011. *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска. [Vujanić, Milica i dr. 2011. *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska].
- Wieliki słownik języka polskiego*. Dostopno na <https://wsjp.pl/>

Aleksandar Trifunović
Univerzitet u Ljubljani
Filozofski fakultet
Slovenija
aleksandartrifunovic3@gmail.com

O ETIMOLOGIJI IZABRANIH REČI IZ PASTRISKE TERMINOLOGIJE KARPATSKO-BALKANSKOG AREALA

Transhumantno stočarstvo je do dvadesetog veka za neke žitelje Balkanskog poluostrva predstavljalo način života i bilo glavni izvor njihovih prihoda. Zbog takvog načina života su se Vlasi balkanskog i karpatskog područja svake godine selili na letnje i zimske pašnjake. Takav način života je neizostavno doveo i do kontakta transhumanatnih pastira s drugim narodima. Njihov kontakt je doveo do kulturne i jezičke razmene, što je ostavljalo trag u njihovim jezicima, a rezultati kontakata su najočigledniji na leksičkoj ravni jezika tih naroda. Ovaj članak će se baviti izabranim rečima iz pastirske terminologije karpatsko-balkanskog areala.

Ključne reči: Vlasi, pastiri, trahnumanca, Balkan, karpatsko-balkanski areal

Aleksandar Trifunović
University of Ljubljana
Faculty of Philosophy
Slovenia
aleksandartrifunovic3@gmail.com

THE ETYMOLOGY OF SELECTED WORDS FROM THE PASTORAL TERMINOLOGY OF THE CARPATHIAN-BALKAN AREA

Until the 20th century, transhumant animal husbandry was a way of life and the main source of income for some inhabitants of the Balkan Peninsula. Due to such a way of life, the Vlachs of the Balkan and Carpathian area moved to summer and winter pastures every year. Such a way of life inevitably brought transhumant shepherds in contact with other ethnic groups. The contacts led to cultural and linguistic exchange, which left an imprint on their languages. Accordingly, the effects of the contacts are the most apparent at the lexical level of their languages. This paper deals with selected words from the pastoral terminology of the Carpathian-Balkan area.

Keywords: Vlachs, shepherds, transhumance, Balkans, Carpathian-Balkan area

Prejeto / Primljeno / Received: 31. 07. 2021
Sprejeto / Prihvaćeno / Accepted: 20. 10. 2021.